

УДК: 327(470+571):32
7(476)''1990/2009''

Примљено: 20. 04. 2009.

Прихваћено:

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 5

Број 1-2/2009.

стр. 201-238

*Драгомир Анђелковић**

РУСКО-БЕЛОРУСКИ ОДНОСИ ОД ПОЧЕТКА 90-ИХ ДО ДАНАС

Резиме

Односи Русије и Белорусије, од распада Совјетског Савеза па до данас, прошли су кроз више фаза. Процес постепеног удаљавања, започет после слома заједничке државе, заустављен је средином 90-их година, са доласком Александра Лукашенка на чело Белорусије. Уједно, тај догађај представља преломну тачку када се ради о односу званичног Минска према руским коренима Белоруса. Белорусија је повела одлучну проруску како унутрашњу, тако и спољну политику, што је уједно представљало и пробелоруску политику, јер је уважена вишеслојност идентитета већинског народа те земље, и тиме избегнуто његово распоућивање, на начин који се десио у Украјини или Црној Гори. Коначно, оријентацијом на Русију омогућен је брзи економски опоравак Белорусије, као и њен даљи развој, и то на социјално одговоран начин. С друге стране, и Руска Федерација је имала читав низ рационалних разлога како геополитичке, тако и унутрашњополитичке природе – уз емотивне мотиве произашле из историјског наслеђа – да свестрано ради на приближавању. Односи две државе су кренули узлазном линијом, па је намах деловало да се оне приближавају и стварању федералне заједнице. Међутим, због различитих економских и социјалних система, интереса владајућих гарнитура, али и објективних тешкоћа произашлих из чињенице да се ради о, у погле-

* Нова Српска политичка мисао, Београд

ду величине, броју становника и ресурса којима располажу, драстично различитим земљама – без обзира на блискост и заједничко порекло два народа – до тога ипак није дошло. Штавише, односи између Минска и Москве од средине двехиљадитих повремено доживљавају озбиљне кризе, а тензија међу њима је стално присутна. Ипак, досадањи ниво економског и сваког другог повезивања, као и дугорочни спољни и унутрашњи интереси обе државе, односно тамошњих владајућих гарнитуре, гарант су да ће савезнички односи међу њима опстати, можда тек уз формалну, али свакако не и суштинску дистанцу, без обзира што се намах учини да је на помолу стратешка преоријентација Минска. Уосталом, ма колико то на први поглед деловало парадоксално, интерес Москве је ништа мањи од Минска, да у околностима када та земља више не може да постане чак ни периферни део евроатлантског блока, она побољша своје везе са Бриселом, и убудуће представља партнера, а не отежавајући фактор, у односима Руске Федерације и ЕУ.

Кључне речи: Русија, Белорусија, национални идентитет, спољна политика, интерес, савезништво, ЕУ.

Руски су не само корени, већ и један живи слој националног осећања белоруског народа. Услед литванског и пољског освајања и вековног културног и језичког утицаја тих народа, део Руса је попримао извесне особености. Постепено, руско дрво се разгранало тако да данас постоје три његова специфична дела: Руси (Великоруси), Украјинци (Малоруси) и Белоруси. Традиционално, њихови припадници православне вере имају два слоја националног идентитета – сверуски и ужи белоруски или украјински. Другачије стоје ствари са католичким и унијатским становништвом (а оно у Белорусији није бројно, тј. мање од 10% етничких Белоруса припада католичкој цркви оба обреда), које је уз помоћ комбинације притисака и нуђења привилегија од стране пољско-литванских власти, током 17. и 18. века одбацило православље. Оно је традиционално, великим делом, непријатељски настројено према Русији, коју доживљава као нежељени симбол вере предака и отелотворење националног идентитета који не само што лично жели да заборави, већ хоће да потисне и код православних Белоруса. Сасвим је умесно поређење, да би

нам ситуација била јаснија, са односом однарођеног исламизираниог и покатоличеног становништва српског порекла, према Србији и Србима.

У доба постојања СССР-а, уз уважавање специфичности белоруског народа – изузев током кратког раздобља двадесетих година када је вођења радикална бољшевичка политика некритичког решавања националног питања (обично на штету Руса, као што је код нас то био случај у социјалистичкој Југославији, са негирањем српских интереса и дезинтеграцијом српског етничког простора) – кроз све сфере деловања „идеолошког апарата“ државе, неговано је све оно што је било од значаја за интегрисање три сверуске гране. Отуда, пре распад Совјетског Савеза, руски слој националног идентитета Белоруса био је још развијенији, односно његово испољавање било је знатно присутније него што је то био случај са српском страном националног идентитета наших Црногораца, од када је од стране титоистичког режима наметнут став да су они посебна нација. Одроз тога је да су Белоруси, ништа мање од Руса (Великоруса) у критичном раздобљу за опстанак СССР-а, подржавали федералну државу. На референдуму одржаном у марту 1991. године, 83% грађана Белорусије изјаснила се у прилог опстанку Совјетског Савеза, док је на нивоу целе земље тако било опредељено 76,5% грађана.

Распад Совјетског Савеза

Већина Белоруса била је безрезервно опредељена за опстанак државне заједнице са Русијом, из историјско-националних разлога. Но, владајуће структуре у Минску биле су у пуној мери свесне још нечега. У послератном периоду Белорусија је постала „монтажни цех“ СССР-а. Многи финални производи, чији елементи су прављени широм земље, склапани су у фабрикама Белорусије. Њен згодан географски положај погодовао је томе. Робе су из белоруских фабрика лако усмераване у суседне социјалистичке земље, или ка главним урбаним и регионалним дистрибутивним центрима СССР-а. Стога је због хаоса у систему дистрибуције производа и снабдевања предузећа, до којег је дошло на међурепубличком нивоу од када је политика перестројке доспела у ћорсокак, Белорусија више трпела него друге републике, а републичко

руководство се основано плашило економских и социјалних последица даљег урушавања федерације.¹ Ту вероватно лежи и узрок постепеног нарастања нивоа идеолошке ригидности тадашњег белоруског вођства, које је, док није увидело куда води невешто вођен реформски процес, њега углавном подржавало.

Када је распад система већ далеко одмакао, група совјетских државних, партијских и војних функционера покушала је да изведе државни удар (19. августа 1991. године), ирационално помисливши да је довољно извести војску на улице, па да земља буде консолидована (што би вероватно било могуће у некој ранијој фази, али и тада би било неупоредиво више тешкоћа са економском консолидацијом, него са политичком). Да ствар буде гора, нису схватили до које мере су већ успостављени односи против којих су се борили; нису увидели да није довољно да се изврши државни удар само на федералном нивоу, већ је нужно то се учинити и на нивоу република. Додуше, део републичких руководства, укључујући и врх белоруског, подржао је комитет који је на кратко преузео власт у Москви (тј. имао је илузију да је преузео власт). Но, то није било од великог значај у околностима када се естаблишмент Руске Федерације, активно подржан од стране дела народа, одлучно супротставио државном удару. Тако је он, у околностима када његови предводници или нису имали војно-полицијске снаге на које су стварно могли да се ослоне, или нису били спремни да масовно примене силу, пропао. После тога је развлашћен до тада владајући белоруски круг. По узору на Русију, и у Белорусији је забрањена до тада неприкосновена комунистичка партија, а са њом је у

1 Белоруско руководство било је свесно и економских последица Чернобиљске катастрофе (а тај град се налази, иако у Украјини, на свега 16 км од границе Белорусије), и чињенице да њихова република не може сама да се избори са њима. На срећу Белорусије, чак и у време док се озбиљно љуљао и већ почео да се распада, СССР је могао снаге да усмери ресурсе како би последице трагедије биле ублажене. Само за санацију штете (евакуацију људи, изградњу нових кућа, сеобу предузећа) потрошено је 16 годишњих буџета Белорусије (средства су углавном дошла из федералних фондова, мада је и поред тога притисак на републички буџет био велики). Наравно, штета се није на томе завршила. О њеним размерама говори и то да годинама, због контаминације, није обрађивано око 20% пољопривредног земљишта републике.

историју отишао и њен лидер (и до државног удара најмоћнији човек у републици), Анатолиј Малофејев. Присиљен је био да се повуче са функције и његов сарадник, председник президијума Врховног совјета Белорусије (формално први човек републике), Николај Дементеј. Његово место – које је засијало пуним сјајем пошто су нестали комунистичка партија и њен лидер, који су засењивали државно руководство – заузео је дотадашњи заменик председника президијума, јавно декларисани противник државног удара, Станислав Шушкјевич.

Са сломом државног удара и расулом у редовима комунистичке партије и федералне администрације, СССР је постао структура која подсећа на кулисе. Формално је још постојао, али републике су на својој територији преузимале контролу над федералним ингеренцијама и имовином, а савезно руководство су игнорисале. Контролу над војском, КГБ-ом и спољним пословима, међу првима, отела је и Русија. Ипак, није тачно, како се често каже, да је Борис Јељцин желео распад федерације. Он је само прижељкивао да убудуће уместо Михаила Горбачова игра главну улогу, и да се без мешања федералних органа републике директно договоре око нове државне заједнице. Међутим, када је увидео да су украјинске власти сепаратистички настројене (тј. да су се претварале да су за федерацију до оног тренутка када су после неуспелог државног удара на својој територији успоставиле контролу над војском и полицијом), и да даље натезање око савезне државе омета његово учвршћивање на власти у Русији, преко ноћи је жртвовао државу заједницу.

Власт је за Бориса Јељцина била изнад интереса раштрканог великоруског народа и јединства три руске националне гране, односно историјског наслеђа Русије. Што се тиче белоруске власти – чак и оне нове, коју је изродио слом државног удара, а која није била безрезервно проруска – она је услед таквог опредељења народа, и економских интереса републике, и у фази агоније СССР-а, инсистирала да се у некој форми сачува заједничка држава. То је желела, сигурно и услед забринутости због будућности земље, и власт Казахстана (где су Руси, Украјинци и Белоруси тада чинили 50%

становништва, а урбани Казаси углавном прихватили руску културу и језик). Но, кључну реч имале су Москва и Кијев.

Украјина и Руска Федерација договориле су се да Совјетски Савез буде распуштен, упркос вољи већег дела три источнословенска и већине других народа СССР-а. Да цинизам буде већи, баш на територији Белорусије, која је најодлучније била за опстанак државне заједнице, потписана је „одлука о егзекуцији“ федерације. У једној владиној резиденцији на западу те републике, 8. децембра 1991. године састали су се лидери Русије, Украјине и Белорусије (Борис Јељцин, Леонид Кравчук и Станислав Шушкјевич), и као претставници три од четири земље оснивача СССР-а (савез комунистичких република основала је и Транскавјаска федерација, касније подељена на Грузију, Азербејџан и Јерменију), потписали договор по коме је престао да важи споразум о стварању Совјетског Савеза из 1922. године. Тај акт постаће познат, по прастарој шуми у којој се налазила вила у којој је састављен, као *Беловежски споразум*. Упоредо са укидањем Совјетског Савеза, основана је заједница Русије, Украјине и Белорусије, отворена и за друге републике. У питању је *Заједница независних држава* (ЗНД).²

Умерено удаљавање Минска од Москве

Белорусија је, као и друге совјетске републике, постала независна држава са тек незнатно модификованим совјет-

2 Заједница је формирана као међународна организација држава, а не као конфедерација. Њена сврха је била да олакша раздвајање бивших република исте државе, али и да им помогне да сарађују у вези са оним зашта сматрају да је за њих корисно. Државама оснивачима ЗНД-а прикључиле су се у Алма-ати (тада главном граду Казахстана) 21. децембра 1991. године новонастале државе Средње Азије, као и Јерменија и Азербејџан. Наредних година ЗНД-у су приступиле Молдавија и Грузија, да би затим Туркменија и Грузија напустиле редовно чланство и постале придружене чланице ЗНД. Од ЗНД су се, бар у неким сферама, дистанцирале и Украјина и Молдавија. С друге стране Монголија је постала придружени члан, а жељу да се учлани у „клуб“ изразио је и Авганистан. Тако Заједница, сужавањем и ширењем, престаје да се поклапа са некадашњим СССР-ом (без балтичких република). Иначе, како је Белорусија уз Русију увек била језгро интеграција на постсовјетском простору, већ у децембру 1991. године одлучено је да Минск буде центар ЗНД тј. да се ту налазе органи Заједнице. О томе: Михайлов В. А., *Содружество независных государств*, Макс Пресс, Москва, 2005.

ским политичким институцијама. Због настојања да се у неком виду сачува социјализам, уставни поредак није промењен ни на федералном, ни на републичком нивоу (што се десило пре распада СФРЈ чак и код нас, на нивоу република). На стари уставни систем само је накалемљено вишестраначје. Додуше, после распуштања комунистичке партије, у земљи једва и да су постојале странке са иоле развијеном инфраструктуром.

Кључну улогу имао је Врховни совјет (парламент), изабран у марту 1990. године, на коме су, наравно не под равноправним условима, учествовале и опозиционе странке. У ствари, услед инертности изазване вишедеценијским тоталитаризмом, већи део народа није ни показао нарочите политичке склоности. Народна жеља за плурализмом умногоме је амортизована допуштеним постојањем различитих струја унутар комунистичке партије, коју је, можда и не без разлога, пред распад СССР-а, већина Белоруса доживљавала као окосницу опстанка државе. Опозиционе снаге имале су своју базу тамо где је и раније тињало незадовољство – на западу земље, као и међу становништвом римокатоличке и унијатске традиције, настањеним у Минску, односно тамошњим прозападно настројеним интелектуалним круговима. Окосницу опозиционог деловања представљао је националистички Белоруски народни фронт.

То што су у средишту опозиционог организовања биле антируске, а не демократске идеје, битно је допринело неуспеху новонасталих партија. Тиме је створена баријера дугог трајања између њих, и већег дела белоруског народа (поготово у источном и централном делу земље). У доба оправданог одушевљења због иницијалне демократизације друштва, под велом прихватања западних вредности, и мањи део православног становништва (пре свега у Минску) некритички је прихватио неке старе пољско-католичке флоскуле, које се односе на Русе, односно идеје дукљанског типа. Међутим, када се ради о већини православног становништва, и оно ново, уистину позитивно, било је компромитовано русофобијом. Тако се десило да због малициозне замене тезе од стране наводно демократски опредељених кругова, у ствари, дуготрајно трпи демократизација друштва.

Око 90% изабраних народних посланика припадало је разним струјама комунистичке партије, а велика већина њих били су људи из привреде, од угледа у својој средини (а не као што је то раније био случај, партијске бирократе). Отуда, после распада СССР-а, у белоруском парламенту пресудну реч имали су припадници тзв. менаџерске олигархије, који су неретко политички деловали као независни посланици, и пре свега настојали да кроз разне принципијелне и непринципијелне нагодбе и коалиције, извуку неку корист за своју локалну заједницу и предузећа чији су често били директори. Из њихових редова био је и, у погледу реалних компетенција, најутицајнији човек у земљи – премијер Вјачеслав Кјебич. С друге стране, док је владајућа тзв. менаџерска олигархија пре свега гледала да спасава своје компаније, и да се у транзиционом хаосу окористи, и ради тога била спремна да прави разне непринципијелне компромисе, екстремно националистичка опозиција трудила се да наметне вођење политике заокруживања белоруског националног идентитета, на начин како га је она видела, а то је првенствено значило дистанцирање од руског наслеђа. Шовинистичке снаге, иако малобројне, јасно су знале шта хоће и биле спремне агресивно за то да се боре, па су често и успевале да наметну оно што желе. Близак њиховој политици, иако умеренији, био је и Шушкјевич.

Влада и парламентарна већина, с обзиром да су били проруски опредељени као гро Белоруса, и да су били свесни да је њихова земља економски, културно, научно и у сваком другом погледу упућена на Русију, настојали су да са Москвом развијају што боље односе. Белорусија је била лојални члан Заједнице независних држава, и у сваком другом погледу пратила је руске иницијативе на постсовјетском простору. Ипак, трудила се да упоредо успостави добре односе са САД и земљама ЕУ, односно да у пуној мери развије своју државну инфраструктуру, а не да се у неким кључним секторима ослања на Русију (увођење сопствене валуте, тј. белоруске уместо руске рубље, стварање потпуно засебног система противваздушне одбране републике, развијање мреже дипломатских представништва). Белорусија, иако је невољно упловила у воде независности, настојала је да у сваком погледу постане уистину независна држава.

Уосталом, то је и разумљиво. Но, проблем је представљало то што је на унутрашњем плану власт попустила под притиском националистичке опозиције, и у то време активног дела невладиног сектора (за који се показало да у великој мери није био независан, већ је претстављао трансмисију САД и неких њених европских савезница, као и католичке цркве) и у духу туђе моде промовисања националне ренесансе започела процес потискивања руског језика и културе. Парадокс је представљало то да док већина посланика, политичара и чиновника није знала белоруски језик, он је убрзаним темпом замењивао руски у школама, факултетима, владиним, научним и културним установама.³

Јељцинова Русија, иако због тога свакако није била срећна, тај процес је прихватала готово као нешто нормално, нешто што је у складу са новонасталим стањем. Занемарујући све оно што суштински повезује три руска (источно-европска) народа, Москва је тежиште стављала на заштиту државних интереса Руске Федерације и мањинских права Великоруског народа ван њених граница. Изгледало је да се одрекла сверуске идеје у име државног идентитета Русије. Међутим, велики део Белоруса сматрао је (велико)руски језик сверуским, и њим говорио и у својим кућама, тако да је попуштање власти националистичкој опозицији изазвало велико незадовољство, и то не само у областима уз руску границу. С друге стране, некритички прозападно настројен део становништва сматрао је да влада није одлучно кренула путем евроатлантских интеграција, вођења економске поли-

3 Белоруски књижевни језик створен је на основу средњобелоруског говора током друге половине 19. века, пре свега од стране католичких и унијатских интелектуалаца, који су се под утицајем руске власти удаљили од раније наметнутог пољског идентитета, али нису прихватили сверуску националну свест. Иначе, народни, говорни језик, доста се разликује на релацији запад – исток белоруског етничког подручја. А као што је то чест случај са језицима, у многоме од политичких фактора зависи да ли ће они бити третирани као засебна целина, или група дијалеката неког сродног, већег, језичког подручја. Удаљени дијалекти немачког, не разликују се више него три сродна источнословенска језика, а поготово су разлике много веће него међу њиховим граничним зонама. Но, захваљујући бољшевичком моделу решавања националног питања, на руском простору је преовладало становиште по коме су великоруски, белоруски и украјински сродни, али ипак различити језици, а не мање-више удаљене групе дијалеката једног језика. О томе: Филин Ф. П., *Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Историко-диалектологический очерк*, КомКнига, Москва, 2006.

тике у духу, тада безрезервно од стране ММФ-а наметаног тзв. Вашингтонског консензуса⁴, подршке обнови белоруске унијатске цркве и свеколиког дистанцирања од Москве.

Заоштравању политичких тензија, у условима драстичног ранотранзиционог економског пада и идентитетских превирања, погодовао је и конфузан политички систем, у коме није извршена ваљана подела власти. Раније то није био проблем јер се подразумевало да партијско (комунистичко) руководство, без обзира на формална овлашћења државних органа, доноси све важне одлуке. Шушкјевич, председник президијума Врховног совјета (председник скупштине, који је у складу са совјетском праксом доживљаван и као својеврсни председник републике), сматрао је да му припада главна улога у политичком животу земље, а истог мишљења био је и председник владе Кјебич, који је уз себе имао већину народних посланика. Сукоб око власти имао је и спољнополитичку димензију. Кјебич је тражио ослонац у Русији (мада је спроводио унутрашњу политику јачања уже, чисто белоруске стране националног идентитета његових сународника, на уштрб шире, сверуске), док је Шукевич заговарао потпуније окретање Вашингтону и Бриселу, па и развијање посебних веза са Варшавом (сличних онима које су постојале са Москвом). Судар између два дела естаблишмента разрешен је поразом Шушкјевича. Он је, због оптужби за корупцију, био присиљен да поднесе оставку. Убрзо је усвојен и нови Устав, који је предвиђао увођење функције председника републике са прилично великим овлашћењима, а очекивало се да ће њу заузети тадашњи премијер.

4 Под „вашингтонским консензусом“ подразумева се пакет мера, у духу економских неолибералних идеја, које је почетком 90-их година ММФ прихватио и наметао као универзални „лек“ за сиромаштво и као добар основ за развој. „Вашингтонски пакет“ је укључивао целовиту приватизацију, унутрашњу и спољнотрговинску либерализацију, фискалну дисциплину, стабилизацију курса, смањивање пореза уз проширивање пореске основице, максималну отвореност за стране инвестиције. Идеолошки слепа, неодмерена, примена такве економске политике – без обзира што сами по себи инструменти који чине „вашингтонски пакет“ нису лоши – у многим земљама довела је до вишегодишњег погоршања привредне ситуације. И једино је, намерно или случајно, погодовала богаћењу мањине и продору, односно оплођавању капитала из богатих земаља евроатлантског блока. Видети: Душанић Ј. Б., *Washington Consensus: кодификовани програм економског неоколонијализма*, Нова Европа, Београд, 2007.

Развој на белоруској политичкој сцени указивао је да ће убрзо доћи до приближавања Белорусије и Руске Федерације. Уједно, и Русија је почела да се опоравља од шока изазваног брзим распадом СССР-а. Дефинисала је спољну политику која је подразумевала енергично деловање на прагматичним основама и без мегаломанских претензија, како би њен утицај остао доминантан на простору „блиског иностранства“, тј. простора некадашњег Совјетског Савеза. Исте године, у духу нове руске спољне политике, усвојен је и статус Заједнице независних држава, по коме државе чланице треба да раде на даљем развијању јединственог тржишта и воде усаглашену међународну политику, али и да сарађују на плану одбране и јавне сигурности, односно да усклађују имиграциону политику. У контексту обнове свог престижа на простору некадашњег СССР-а, Русија је пресудну улогу придавала унапређењу веза са Белорусијом (као и Украјином, и Казахстаном). Уз свест о припадности Белорусије сверуском историјском и етничком простору, у томе су имали велику улогу и геополитички мотиви.

Белорусија има стратешки важну позицију између Русије и Источне Европе, која је убрзо после рушења Берлинског зида ушла у америчку утицајну сферу. У доба СССР-а на територији Белорусије изграђена је важна војна инфраструктура, укључујући објекте ПВО од огромног значаја за заштиту како те републике, тако и европског дела Русије. Њихов значај је још више порастао од када је постало јасно да су за Русију, не само непосредно, већ и посредно кроз савезничку сарадњу, изгубљени слични објекти у Летонији, а да ће се то брзо десити и са Украјином. Москва се нашла у незавидној ситуацији да, док се суочавала са великим економским тешкоћама, мора да издвоји велика средства за стварање заокружене војно-стратешке инфраструктуре на својој западној граници, или да уз много мања директна улагања, њу успостави уз умрежавање и допуну онога што је већ постојало на територији Белорусије. Да сада не говоримо и о једнако важним стратешко-енергетским питањима, којима ћемо се бавити мало касније.

Белоруско-руско приближавање

Уз емотивне, многи рационални разлози у прилог успостављања савезничких веза са Русијом постојали су и на

белоруској страни. Ипак, ни највећи оптимисти у Москви нису претпостављали до које мере ће повољан ток добити унапређење односа са Минском, односно ревитализација руске стране националног идентитета Белоруса. На председничким изборима одржаним у лето 1994. године, победио је политички аутсајдер коме аналитичари и медији нису давали шансу, у судару са двојицом прозападних кандидата (Шушкјевичем и Познјаком) – који су уживали подршку појединих политичких кругова у земљама ЕУ, САД, Пољској, као и дела локалних бизнисмена и страних инвеститора – и Кјебицем, кандидатом власти који је уз себе имао разне државне механизме, и кога су уз то подржали званична Русија и Руска православна црква.⁵

Победник на изборима, Александар Лукашенко, народу је био познат као жестоки борац против корупције и транзиционог мешетарења, али и горљиви заговорник опстанка СССР-а, односно не само приближавања Русији, већ и радикалног прекида са праксом идентитетског дистанцирања Белоруса од руских корена и враћања пређашње улоге руском језику и култури.⁶ Иако није имао значајнији приступ медијима – они наклоњени режиму, као и они евроатлантски оријентисани, настојали су да га маргинализују – Лукашенко је успео да бирачи препознају шта им нуди и поверују да је у стању да то оствари. Упорно је обилазио земљу и директно иступао пред народом, а његове јасно изложене идеје потом су се шириле од ува до ува, и муњевито задобијале подршку. Тако се десило да човек кога ниједан центар моћи није подр-

5 Православна црква у Белорусији има аутономан статус у оквиру Руске православне цркве, тј. представља егзархат Московске патријаршије, на чијем челу се налази митрополит.

6 Као угледни менаџер Лукашенко је изабран 1990. године за члана Врховног совјета, а постао је познат по томе што је био једини народни посланик који је непоколебљиво бранио очување Совјетског Савеза и онда када су се лидери три словенске републике договорили о његовом укидању гласао против ратификације тзв. Беловежског споразума. Иначе, Лукашенко је рођен 1954. године у источном делу Белорусије (у месту Копис, у Витебској области). Завршио је два факултета, а по образовању је историчар и економиста (специјалиста агробизниса). Пре него што је почео активно да се бави политиком имао је успешну привредну каријеру, и то како у области индустрије (заменик генералног директора), тако и пољопривреде (директор пољопривредног комбината).

жавао уђе у други круг са добијених 45% гласова, и у њему победи Кјебича са подршком 81% изашлих бирача.

Нови председник се, у складу са својим обећањима, усредредио на увођење реда у све сфере друштвеног живота. У земљама захваћеним транзиционим хаосом од успешног успостављања погодног правног и политичког окружења бизниса зависи када ће економске реформе дати плодове, и колики ће они бити. Међутим, и када су властодршци тога свесни, ретко када смогну снаге да се упусте у демонтирање генератора кризе, пошто тиме раде против моћника чија подршка им је важна (или је била битна у време избора), а сужавају и простор да се они и њихови сарадници окористе. Све то у Белорусији није био случај, где је Александар Лукашенко освојио власт као истински независни кандидат, и, како је то време потврдило, није имао намеру да је користи за богаћење.⁷ Но, успостављање поретка није било довољно за привредни опоравак. Било је важно да се обезбеди тржиште за белоруске производе. Формално гледано, руско тржиште било је отворено за белоруске робе, али у пракси спољнотрговинска размена није ишла глатко. На чисто тржишним основама, у околностима када још није постојао одговарајући финансијски сектор који би подржавао сарадњу међу новонасталим државама, било је тешко извозити индустријске производе, односно увозити курентне сировине. Да ситуација буде гора, готово преко ноћи, на постсовјетском простору појавила се снажна међународна конкуренција, подржана примамљивим кредитним линијама и лобирањем западних влада.

Упоредо са успостављањем поретка у држави, Александар Лукашенко је настојао да развија што ближе односе са Москвом, и то како политичке, тако и економске. У фебруару 1995. године потписан је споразум о пријатељству, добросуседским односима и међусобној сарадњи између две братске источнословенске земље. Затим је постигнут договор о заједничкој заштити границе. На основу свега тога економско повезивање подигнуто је на још виши ниво, тј. закључен је царински савези и створене су белоруско-руске привредно-

7 О томе, и за нас занимљивим паралелама између нашег председника из 90-их и лидера Белорусије, видети: Антонић С., „Александар Лукашенко – Слободан Милошевић: једно поређење“, *Социолошки преглед*, 3-4/2000.

финансијске групације, са циљем да представљају окосницу економске сарадње. Тако је белоруска привреда формално стекла знатно повољнији третман на огромном простору Руске Федерације, али било је потребно време да добијене предности дођу до изражаја. Међутим, привредне везе између две земље моментално су почеле да оживљавају. Само по себи испољавање безрезервно пријатељског става према Москви, у време када су од деморалисане Русије многи бегжали, допринело је обнављању покиданих и интензивирању постојећих економских веза. Руске власти су, у условима када је улога државе у привредним токовима била још велика, подстакле домаћа предузећа да купују белоруске производе, односно одлучила је да подржи белоруску привреду путем разноврсних јавних набавки.

Опет, у животу ништа није једнозначно. Оно што је већини Белоруса деловало позитивно, мањини је изгледало као светогрђе. Револтирани приближавањем Русији, а наслућујући да ће се ускоро отворити и питање статуса руског језика, белоруска евроатлантски настројена опозиција кренула је у офанзиву. Наводно демократски, а у пракси неретко шовинистички кругови, сматрали су да је највећи могући грех приближавање блиској источнословенској и православној земљи, а Лукашенко је оптуживан да, наводно, жели да припоји Белорусију некаквој новој руској империји. Чак и Жељцинова Русија, када није била потпуно пасивни пратилац Вашингтона, деловала је русофобима на простору бившег СССР-а и ван њега као претња. Ма колико да су декларативно изражавали симпатије према ослабљеној Русији, и за америчке, а углавном и политичаре из земаља ЕУ, интегративни процеси који се одвијају око Русије – на простору бившег Совјетског Савеза, а тим пре ван њега – непожељни су. Русији је намењено место периферног дела евроатлантског простора и другоразредне силе, под покровитељством Вашингтона, а како је основано постојао страх да ће се она пре или касније извући из стања летаргије, циљ је био да се сви могући партнери Москве од ње на време удаље. Зато је политика новог белоруског председника деловала вашингтонским и многим европским политичким круговима као светогрђе, а он навукао на себе њихову трајну мржњу.

Напади опозиције на председника, како је она олако сматрала, требало је да буду увод у победу на парламентар-

ним изборима заказаним за 14. мај 1995. године. Но, она се нашла у чуду када је Лукашенко предложио да се народ непосредно изјасни на референдуму у вези са спорним питањима.⁸ „Приврженици демократије“ најезили су се и од самог таквог предлога. Уосталом, и када је почетком 90-их година нуђено да се народ непосредно изјасни о томе да ли руски језик треба да остане званичан, свесни да би њихова опција претрпела пораз, тзв. либерали-националисти су се свим снагама супротставили референдуму. После парламентарних и ванпарламентарних натезања, председников предлог је ипак био прихваћен. Одлучено је да народ буде упитан: 1) да ли жели да руски језик, уз белоруски, постане званичан; 2) да ли подржава успостављање ближих односа са Русијом; 3) да ли прихвата државне симболе које је предложио председник; и 4) да ли се слаже да председник добије право да распусти Скупштину. Одзив народа на референдуму, за разлику од скупштинских избора који су се упоредо одржавали, био је одличан. Зависно од питања, изјаснило се од 3,75 до 4,02 милиона бирача (60-65% од укупног броја уписаних гласача). Више од 83% грађана који су се одазвали позиву на референдум, подржало је председников предлог да се уз белоруски и руски језик поново уведе као званични, као и његову политику што тешње сарадње са Русијом. Против тога се изјаснило мање од 13% Белоруса. Око 78% грађана определило се за то да председник има право да распусти Скупштину, а око 75% подржало је симболе које је он предложио. Такође, евроатлантски настројена опозиција доживела је колапс и на парламентарним изборима (није био изабран ни један посланик из редова Белоруског народног фронта).

Унија Русије и Белорусије

Пошто се учврстио на власти и нанео серију пораза евроатлантским снагама, Лукашенко је повео још енергичнију политику приближавања Русији. Предложио је стварање руско-белоруске конфедерације, која би постепено прера-

8 О серији референдума одржаних у Белорусији током 90-их видети: Василевич, Г. А., *Референдуми в Беларусии и ее путь к независимости в конце XX столетия*, Молодежное научное общество, Минск, 2001.

сла у федерацију (отворену и за Украјину и Казахстан, па и друге бивше совјетске републике). Очито, белоруски председник је прижељкивао обнову Совјетског Савеза, додуше на новим, идеологијом неоптерећеним основама. Штавише, видео је своју републику као, ако не језгро стварање нове Уније на просторима Евроазије, онда бар као иницијалну капислу тог процеса. Себе је Лукашенко, вероватно, видео као потенцијалног лидера Уније.

Како су се приближавали руски председнички избори, а рејтинг Бориса Јељцина био веома лош, он је, рачунајући на жељу Руса да буде обновљен значај њихове земље, и да се на неки начин повеже поцепани сверуски етнички, па и постсовјетски простор, тај предлог са одушевљењем прихватио. Мада, његова администрација је пре имала у виду неки модел интеграције две земље (или касније више њих) где би заједнички органи били не само трансмисија републичких (узимајући у обзир њихов појединачни значај), него стварање уистину сувереног средишта власти, које би се издизало изнад органа држава чланица (макар Русија имала највећи утицај на њихово формирање). Но, све то још није било актуелно. Тако да је ради брже политичке, културне, војне и економске интеграције две државе, после краћих преговора, у априлу 1996. године створена *Заједница Русије и Белорусије*.

Док се тај процес одвијао, а и на основу њега белоруски председник (као и руски) јачао свој унутрашњополитички положај, опозиција није мировала. Уз онај антируски део, белоруском председнику се супротставио и део народних посланика који су са њим раније сарађивали (укључујући и немали број оних из редова комунистичке партије), пошто су увиђали да Лукашенко преузима примат од парламента. После серије уличних протеста опозиције, неуспелог покушаја организовања генералног штрајка, и, с друге стране, масовног активирања присталица председника – што је све почело да „мирише“ на грађански рат – решење кризе је поново потражено на референдуму. На њему су се грађани опредељивали између два понуђена предлога – о пакету уставних промена који је предложио Лукашенко, а којим се уместо полупредседничког фактички уводио председнички систем, и о уставном моделу иза кога је стајала група народних посланика, а према коме би Скупштина и њој подређена влада добили пресудну улогу. Грађани су масовно изашли на

референдум (84% уписаних гласача), а од њих је 88% подржало председников предлог, док се само 8% определило за опозициони!

Лукашенко је дефинитивно из борбе око власти изашао као победник. Постао је, посматрано са становишта унутрашњополитичке димензије, један од најмоћнијих светских лидера. Уз уставна решења која су погодовала његовој власти, она се ослањала и на фантастичну подршку православног дела белоруског народа. Но, концентрација власти у рукама Лукашенка, иако у складу са жељом народа, одвијала се на ивици легалитета. У таквим околностима, белоруски председник, због проруског опредељења и совјетских симпатизера, и тако омрзнут од стране евроатлантских центара моћи, био је изложен оптужбама да је постао последњи европски диктатор⁹, а дистанца између његове земље и западних држава, чак и оних које нису слепо следиле политику Вашингтона, драстично се повећала. С друге стране, руско-белоруска сарадња ушла је у нову фазу.

Већ у априлу 1997. године, макар на папиру, *Заједница Русије и Белорусије* прерасла је у конфедерацију – у *Савез Русије и Белорусије*. Лукашенко више није имао унутрашње препреке у вези са реализацијом намере да се руско-белоруске везе постепено појачавају и учвршћују тако да конфедерација прво у пуној мери заживи, а онда и да прерасте у федерацију, са заједничким председником, војском, валутом, парламентом. Декларативно се у том правцу и отишло крајем 1999. године, делимично и под утицајем агресије на Србију, тј. отвореног започињања вођења америчке империјалне политике на простору Евроазије. Тада је и заједница две земље добила ново име: *Савезна Држава Русије и Белорусије*. Но, ни стварање истинске конфедерације, а камоли њено прерастање у федерацију, није се одвијало онако како је било замишљено. Тешко је на основама пуне равноправности развијати федералне односе између само две, макар и брат-

9 Такво виђење, које се битно разликује од мог, образложеног у књизи *Историја Белорусије*, детаљно је изложено у следећим делима: Parker S., *The last Soviet Republic: Alexander Lukashenko's Belarus*, Trafford Publishing, Victoria, 2007; Шушкевич С. С., *Неокомунизам у Белоруси: идеологија, практика, перспективе*, Скиф, Смоленск, 2002; Федута, А. И., *Лукашенко : политическая биография*, Референдум, Москва, 2005.

ске државе, од којих је једна драстично већа. Поготово, када имају различите економске системе¹⁰ и политичко-економске елите са супротстављеним интересима. Ипак, и достигнут ниво политичких интеграција, погодовао је бурном економском развоју Белорусије.

Белоруска власт се доследно руководи нечим што је наизглед само по себи разумљиво, али се у данашње виртуелно и шпекулантско доба занемарује. То је, да је производња основ здраве привреде, а да раста производње нема без инвестиција. Но, да би оне биле продуктивне, уз стварање погодног политичко-правног окружења бизниса (завођења реда у земљи и стварања системских предуслова за успешно пословање), велика пажња посвећена је и реструктурирању државних предузећа и квалитету њиховог менаџмента. Настојало се да се државним фирмама руководи професионално, а не у духу политичког волунтаризма, а злоупотребе су доследно кажњаване. То све је резултирало тиме да компаније у које је инвестирано не буду рупе без дна, односно да се пројекти реализују домаћински.

Инвестиције су од друге половине 90-их године биле у сталном порасту. Подржане од стране државних банака, интензивно су улагале и државне и приватне фирме, али је и држава инвестирала у развој инфраструктуре, стамбену изградњу итд. и уз то водила активну социјалну политику. Привреда се брзо опоравила и земља је 2000. године, прва на постсовјетском простору, достигла ниво БДП из 1990. године.¹¹ Затим су уследила велика улагања у развој постојећих капацитета (*brownfield* инвестиције) и изградњу потпуно нових погона (*greenfield* инвестиције). Једна је ствар остварити раст после рецесије на основу старих, неискоришћених капа-

10 Док је Русија настојала да преузме либерално-економски привредни модел, понекада олако разматрајући и његове крајње варијанте, као што је била она у Пиночеовом Чилеу, Белорусија је стварала свој специфични економски систем, са снажном улогом државне интервенције, планирања на националном нивоу и државног банкарског и генерално привредног сектора. Далеко је од тога да је приватизација у Белорусији обустављена пошто је на власт дошао Александар Лукашенко, али су стратешки сектори и најзначајније компаније остале у државном власништву.

11 Када је А. Лукашенко преузео власт БДП је био скоро упола мањи него 1990. године, мада је и то било добро у поређењу са већином других бивших совјетских република, укључујући и Јељцинову Русију, у којима је БДП пао на 30 до 45% од оног из 1990. године.

цитета, а квалитативно сасвим друго је наставити интензиван развој и после опоравка. То је немогуће без изградње нових фабрика и модернизације постојећих, што је био случај у Белорусији. Јавне и корпорацијске инвестиције достигле су 2006, на годишњем нивоу, у земљи по броју становника сличне Србији, невероватних 11 милијарди долара!

Одакле Белорусији толика средства за улагање? Кредибилитет власти погодовао је расту штедње, а она је преко банкарског сектора усмерена превасходно у производњу. Сузбијање корупције и наметање дисциплине омогућило је да се савесно троше средства прикупљена од пореских обвезника. То што се инсистирало на савесном пословању и профитабилности компанија у државном власништву, односно то што је суштински ограничен простор за несавесно пословање и злоупотребе од стране њихових руководиоца, битно је допринело да велике фирме буду способне да самостално инвестирају, и да то раде промишљено. До друге половине 2000-тих, приватизовано је и реформисано нешто више од 4100 предузећа. Логика којом се руководила власт била је да пре свега треба продавати, макар и будзашто, уз добар инвестициони план, она предузећа која не раде са успехом, и тако омогућити да се у њих улије „свежа крв“. Тако је избегнуто да држава изгуби приходе од дивиденди које доносе добре фирме, а да јој на грбачи остану губиташи које нико неће да купи, а које је због социјалних разлога тешко затворити, а обезбеђене су рационалне инвестиције (што је много важније него да је држава једнократно, на основу приватизационих прихода, пунила буџет).

Међутим, још нешто је од великог значаја када говоримо о инвестицијама и руско-белоруским односима данас. Белорусија је око десет година добијала фантастичан енергетско-сировински допинг из Русије. Од 1995. године, по руским унутрашњим ценама, могла је да купује сировине, и што је поготово важно, енергенте, и то не само за сопствене потребе. Још у совјетско доба на територији Белорусије изграђене су гигантске рафинерије. Та је република била погодна база за прераду руске нафте и потом извоз нафтних деривата у европске земље. Преко територије Белорусије, до источноевропских земаља, пролази кључни руски нафтовод

„Дружба“, којим се екпортује сирова нафта, а његови краци иду и до белоруских рафинерија, како би био обезбеђен и рентабилан извоз нафтних деривата. Отуда, Белорусија која из сопствених извора задовољава само 30% потреба за нафтом, дуго је извозила око 50% производа својих нафтних компанија. Штавише, због погодних услова за прераду и дистрибуцију, и руске нафтне компаније користиле су белоруске рафинерије. Све у свему, белоруски буџет је остваривао велики прилив од експортних дажбина које су наплаћиване по основу извоза нафте и нафтних производа, а профит на разлици између набавне и продајне цене остваривала је и белоруска нафтна привреда, односно максимално су били искоришћени капацитети националних рафинерија. Парадокс је био да земља која нема значајнија налазишта нафте и упућена је на њен увоз, велику добит извлачи због раста њене цене.

Белоруска привреда имала је велику корист и због тога што је могла да купује и гас по руским унутрашњим ценама. То је био фактор који је многе белоруске производе учинио конкурентним на руском и другим тржиштима. Преко Белорусије иду и два велика гасовода преко којих се извози више од 30% укупног руског гаса намењеног светском тржишту. То су гасовод *Јамал-Европа* и гасоводни систем *Белтрансгас*. Други је донедавно био у белоруском власништву, па је и због тога та држава остваривала приходе на основу транспорта руског гаса. Уз то, максимално је био искоришћен и капацитет њених гасних складишта. Наравно, и Белорусија је Руској Федерацији чинила контрауслуге, тако да је, примера ради, уз асистенцију у заштити руског ваздушног простора и границе, *Гаспром*-у бесплатно дато земљиште преко кога пролази чисто руски гасовод, односно није наплаћивала изнајмљивање простора на коме се налазе руске војне базе.

Приходи од извоза и транспорта енергената, на страну непосредна корист за белоруску привреду од њихове ниске цене, омогућили су администрацији Александра Лукашенка да уложи велика средства у развој инфраструктуре, подизање стандарда становништва и стварање погодних услова за привредни развој. На жалост Минска, од 2006. године, у контексту нове енергетске политике Москве, цене руске сирове нафте и гаса осетно су скочиле и за Белорусију. Њена привре-

да је већ добила, директно и индиректно, ултра снажну инвестициону инјекцију, и уз то је на основу развојних потенцијала које јој је пружио огромно руско тржиште, стала на ноге и наставила, иако споријим темпом, да остварује раст. Ипак, социјални програми белоруске државе претрпели су снажан ударац, као и руско-белоруски односи.

Братске свађе

Док је у Русији на власти био Борис Јељцин, односи између Минска и Москве нису увек били идилични, међутим нису западали ни у веће кризе. Јељцин је начелно прихватао иницијативе Лукашенка да се изграде заједничке руско-белоруске савезне институције, дефинисане на такав начин да о битним питањима не буде мајоризације, а на које би биле пренете важне надлежности држава чланица. Но, у пракси није био вољан да се успостави нови центар власти који би имао компетенције да доноси одлуке обавезне и за Москву и за Минск. Јељцин је био свестан да је подршка Лукашенку много већа у његовој земљи него њему у Русији, и да би белоруски лидер са својим руским потенцијалним савезницима могао да постане кључни играч на обједињеном руско-белоруском простору (или генерално постсовјетском). Вероватно још више од Бориса Јељцина, тога су се плашили руски олигарси, ужаснути могућношћу да се макар нешто од белоруског привредног модела примени и у Русији. С друге стране, у тој фази, Лукашенко је вероватно био спреман да прихвати и модел избора савезних органа по принципу један човек - један глас, јер је као заговорник социјалне државе и сверуских интеграција имао велике шансе да постане председник савезне државе.

Током преговора о руско-белоруским интеграцијама, Јељцинов тим је инсистирао да се Минск умногоме угледа на Москву у вези са вођењем либерално-економских реформи, и да убрза процес приватизације, односно започне га и у секторима који су били интересантни за руски бизнис. Уједно, тражено је и да се остави већи простор за деловање прозападних невладиних организација и медија, како би Москва демонстрирала Вашингтону и Бриселу да се налази на истим идеолошким позицијама као и они, и да не намерава да пра-

ви неки НАТО-у конкурентски систем савеза. Уз то, што је још важније, изгледа да је Кремљу био интерес да пре него што Лукашенко уђе у заједничку руско-белоруску политичку арену, његова полазна позиција буде донекле ослабљена јачањем опозиције у Белорусији, макар она била и антируски настројена. Званична Москва је сматрала да екстремно евроатлантске снаге неће моћи да толико ојачају да би угрозиле савезничке везе са Русијом, а надала се да ће се на белоруској политичкој сцени брзо искристалисати снаге које су погодне са сарадњу са странкама на које се Јељцин ослањао у Русији.

У таквим околностима, иако су се из геополитичких, унутрашњополитичких, економских али и емотивних разлога, руско-белоруске интеграције формално одвијале на начин који је указивао на то да се ствара савезна држава, суштински, односи две источнословенске земље су услед супротстављених интереса њихових владајућих гарнитура остале тек у домену блиских савезничких веза. Савезна Држава Русије и Белорусије постојала је само на папиру, а интеграција и сарадња су се одвијале на основу добре воље и политичких интереса, али без јасно дефинисаних дугорочних спона и чистог економског рачуна. Такво је било стање када је у Руској Федерацији на власт дошао Владимир Путин.

Смена власти у Кремљу довела је до застоја у реализацији договорених потеза који су имали за циљ да заживи, начелно договорена али функционално недефинисана, руско-белоруска федерална држава. Уместо слабог Бориса Јељцина, који је допустио да се моћна Русија нађе на коленима, на њено чело дошао је енергични лидер који је намеравао да она убрзаним темпом поново постане прворазредна сила. Ради тога је морао да обузда како унутрашње тајкунско-олигархијске структуре, које су Русију доживљавале као свој феудални посед, тако и да изађе из оквира полуклијентских, па и умногоне колонијалних веза са Вашингтоном, што је претходна администрација допустила да буде наметнут Москви. Наизглед, то је све погодвало даљем приближавању Русије и Белорусије, међутим није било тако. Јер, нова руска власт желела је да ослободи своју земљу и од онога што су по њеном мишљењу били нерационални модели савезништва!

Александар Лукашенко је, несумњиво, искрени присталица повезивања сверуског простора, односно република

некадашњег Совјетског Савеза, али је и веома амбициозан политичар који себе види ако не као неприкосновеног лидера, онда бар као једног од двојце равноправних предводника будуће Уније (или 3-4, зависно од тога како би се одвијао процес постсовјетског повезивања). Стога, када му је постало јасно да тешко може кроз заједничке институције да преузме примат, а да може да му се деси да дође у други план од када је засијала звезда Владимира Путина, 2002. године, лансирао је иницијативу према којој би Савезном Државом Русије и Белорусије на смену руководили председници држава чланица. Владимир Путин је тај предлог одбацио, и предложио да се усвоји Устав Савезне Државе, а шест месеци после тога да се одрже избори за заједничку Скупштину и савезног председника. Иако је допустио извесне корективне механизме, Путин је инсистирао да се избор органа Савезне Државе врши узимајући у обзир број становника и економску снагу Белорусије и Русије.

Русија, повративши самопоуздање, није желела никакву обнову Совјетског Савеза и стварање структуре која би засенила Москву, већ стварање система држава у чијем средишту би била Русија, или евентуално асиметричног укључивања нових чланица у постојећи руски федерални систем. Уосталом, и нормално је да велика и моћна држава не жели да се одрекне чак ни дела свог суверенитета. С друге стране, схватљива је и Лукашенкова реакција на руски предлог. Он је одговорио оптужбама да Москва уместо братског савеза жели да прогута Белорусију, и да је сведе на ниво субјекта Руске Федерације, а њега на дужност опуномоћеног представника председника Русије за „Белоруски федерални округ“. Наредних година су периодично одапињане стреле на релацији Минск – Москва, од стране припадника тамошњих председничких окружења, а у складу са тим су повремено деловали и медиј. Тако су интеграциони процеси доспели на слепи колосек, а није решавано ни питање стварања заједничког гасног конзорцијума.

Ствар је била у томе што је Русија желела да постане власник бар 50% акција белоруског гасоводног система „Белтрансгас“, како би, независно од будућих политичких кретања у Белорусији, односно добре воље тамошње власти, дугорочно били осигурани њени интереси везани за несме-

тано снабдевање земаља ЕУ гасом. Начелно, Минск је био спреман да Русији препусти 50% акција гасовода, али су преговори, у условима када на обе стране није било много добре воље, запели око његове цене. Док су Руси тврдили да он вреди 600 милиона америчких долара, Белоруси су инсистирали на 5 милијарди, а у ствари вероватно нису ни намеравали да се одрекну пуне контроле над тим стратешким системом гасовода.

Односи између Минска и Москве су захладнели. Међутим, то није довело под знак питања оно што је до краја 90-их већ договорено, макар и на непрецизним основама. Русија и Белорусија су наставиле да одржавају блиске савезничке односе. Руско тржиште је остало широм отворено за белоруске компаније, на снази су остали по Минск повољни енергетски аранжмани, Белорусија је за руске енергенте била поуздани транспортни коридор, војна сарадња је била на високом нивоу. Минск је подржавао спољнополитичке иницијативе до којих је стало Москви, а Русија је изразила подршку белоруским властима када су се оне нашле под ударом Запада, а то се посебно интензивно десило током 2004–2006. године. Постојећи модел односа, иако је желео више, Минску је већ одговарао. Што се тиче Русије, она је хтела, ако већ интеграција на начин за који је Москва сматрала да је погодан није била могућа, да се савезнички односи дефинишу у духу чистих рачуна. Но, са тиме није журила. Прагматично је чекала погодан моменат.

Наговештај да он долази, појавио се 2004. године. Тада је у Белорусији одржан референдумом, у вези са изменом уставне одредбе по којој су допуштена само два председничка мандата. Преко 77% на референдум изашлих грађана изјаснило се да број председничких мандата не треба да буде ограничен. Тако су се стекли услови да се Лукашенко поново кандидује на председничким изборима 2006. године, а оптужбе западних политичара да се понаша недемократски, и разноврсни притисци на Белорусију, ушли су у фазу кулминације. САД су завеле Белорусији економске санкције. Уједно, започела је америчка „наранџаста кампања“, чији циљ је био да на постсовјетским просторима, а не само у Белорусији, на власт буду доведени лидери који су по вољи Вашингтону.

На изборима који су одржани 31. марта 2006. године, Лукашенко је поново победио, и то са добијених 83% гласова у првом кругу. На такав развој догађаја рачунали су и у Вашингтону, међутим сматрали су да добро организовани и обучени активисти евроатлантски настројених партија, под оптужбом да су избори били намештени, могу да покрену талас протеста. Процена је била да, иако већина народа подржава Лукашенка, активна мањина има шансу да, ако не и обори власт, бар је присили на серију уступака. Но, одзив присталица опозиције био је слаб. Према најповољнијим проценама по опозицију, скупило се до 30 хиљада људи (а према полицијским подацима око 10 хиљада). Тако је громогласно најављена белоруска „наранџаста револуција“ неуспешно окончана у року од пар дана.

Руско-белоруски енергетски рат

Другу страну медаље представљало је то што се Минск нашао у готово потпуној изолацији, када се ради о односима са земљама ЕУ, Америком и другим западним државама. Ако је раније теоријски и било могуће да белоруски председник изврши спољнополитичку преоријентацију, од тада су такве претње, које су понекад коришћење како би био омекшан став Москве, постале бесмислене. Коначно, ни Москва која је бранила Белорусију од евроатлантских насртаја, није била срећна због тога што је Лукашенко остао у председничкој фотељи. Кремљ је свакако желео да у Белорусији на власти остану људи који би водили проруску спољну политику и били одани сверуским коренима Белоруса, али био је и рад да жилавог и амбициозног играча, какав је Лукашенко, види у пензији.

Москва је одлучила, у околностима када је проценила да власт у Минску више нема куд, да је примора да прихвати стварање заједничког гасног конзорцијума, односно да поводом тог питања генерално рашчисти односе са својеглавим савезником. Русија, чији је привредни систем у знатно већој мери тржишно оријентисан, није била вољна да и даље умногостружи финансирање стварање белоруске социјалне државе. Упућеност Минска на Москву већ је била толика, да је Кремљ проценио да нема потребе да даље улаже у учвршћивање савезничких спона, да би оне дуготрајно биле очуване у виду

који задовољава интересе Руске Федерације, а дефинитивно је закључио да су даље интеграције две државе нереалне. Стога је Москва пожелела да на „тржишне“ основе, у многоме у складу са праксом САД, постави односе са много мањом савезничком земљом, тако да се убудуће зна шта је чије, ко коме нешто даје и под којим условима и, коначно, ко је старији а ко млађи партнер.

Крајем августа 2006. године, Русија је саопштила да, с обзиром да белоруска власт одуговлачи са проналажењем решења за формирање заједничког гасног конзорцијума, једнострано излази из договора по коме је Белорусија могла да купује руски гас по унутрашњим ценама. Лукашенко је на то поново бурно реаговао, оптуживши Кремљ да жели да прогута Белорусију, и да је у том циљу доводи у стање економске неравноправности, тј. разара јединство руско-белоруског економског простора. У вези са тим, рекао је: „Повећање цена гаса до те мере представља једнострану прекид свих наших веза. О чему можемо да причамо ако МТЗ¹² буде куповао гас за 250 или 200 долара, а Волгоградска тракторска фабрика за 30 долара. Кава ту постоји конкуренција и какви равноправни услови? Не ради се о томе да ми желимо јефтино да купујемо гас. Ми немамо ништа против поскупљења. Нека буде цена 500 долара, али 500 долара на целом руско-белоруском економском простору.“¹³

Иступи Лукашенка били су усмерени ка руској јавности, но, она на њих углавном није реаговала. Уместо неуспешног Јељцина, у Кремљу је седео популарни Путин, а братска солидарност Руса, у условима када је јавност била убеђена да се ради о преливању новца у суседну земљу, ипак је била мања од привржености сопственим интересима. У таквим околностима Кремљ је упорно инсистирао на решавању питања гасовода. Када преговори поново нису далеко одмакли, упркос белоруским изјавама да постоји спремност да се проблем брзо превазиђе, Русија је изјавила да разматра могућност да смањи испорука гаса белоруским рафинеријама за 30%, наводно, због потребе да се испита стање нафтовода „Дружба“. Москва је отишла и корак даље, и донела одлуку да од 1 јануара 2007. године на нафту која се извози у Белору-

12 Мински тракторски завод – произвођач чувених трактора „Беларус“.

13 <http://sb.by/?area=content&articleID=54316>

сију уведе дажбине које се плаћају као када се ради о другим земљама. Према договору из 1995. године, нафта коју је Белорусија куповала за извоз или су је руске компаније прерађивале у тој земљи, била је ослобођена руских извозних такси, уз услов да 50% експортних такси на те производе Минск уплаћује у руски буџет. Пошто то није рађено, а Руси су проценили да им је годишње услед тога прављена штета од преко милијарду долара, тврдили су да су били присиљени да предузму споменуте мере.

Преговори између Москве и Минска су се интензивно одвијали, али тешко је било постићи решење по било ком питању. Тек када је Москва запретила да ће од 1. јануара 2007. године сасвим обуставити испоруке гаса Белорусији, договор је постигнут буквално 2 минута пре дочека Нове године. Стране су се споразумеле да цена гаса буде 100 долара за хиљаду кубних метара, да тарифа за транзит исте количине гаса преко Белорусије буде 1,45 долара за 100 километара, а да Минск прода *Гаспром*-у 50% акција свог гасовода за 2,5 милијарде долара. Ипак, тиме енергетски спор није био решен. Криза је кулминирала, а у жеку свађе већ су била отворена и остала спорна питања, и на њих није утицало превазилажење гасног конфликта.

Русија је, као што је најавила, 1. јануара спровела одлуку о увођењу извозних царина за нафту. Са своје стране, Минск је запретио да ће затражити накнаду за руске војне објекте у Белорусији, као и да ће увести, по светским нормама, неубичајену таксу од 45 долара за тону руске нафте која се транспортује преко те републике нафтоводом у руском власништву. Пошто је Минск почео да реализује своје претње, Русија је прекинула транспорт нафте преко Белорусије, чак и за потребе Немачке, Пољске и Чешке, а Владимир Путин је наложио руској власти да припреми пакет мера усмерен против белоруске привреде (увођење царина за поједине производе, који се углавном извозе у Русију).

Док су се Русија и Белорусија свађале, Вашингтон је уживао. Представник америчког Министарства спољних послова изјавио је у вези са затезањем руско-белоруских односа да је то одраз трулости белоруског режима, а с друге стране да се ради „о очевидном сведочанству да руске власти покушавају да искористе енергетске ресурсе као средство поли-

тичког притиска, поготово на суседне земље¹⁴. Можда је и то допринело да се Минск и Москва уразуме, и да прекину са вербалним сукобима и настојањима да другој страни нанесу што већу економску штету. Средином јануара премијери две земље потписали су споразум којим је регулисан нафтни спор. Руске извозне царине на нафту која иде у Белорусију троструко су смањене, али ипак нису укинуте. На тај начин Русија компензује штету коју има од реекспорта своје нафте, односно продаје нафтних деривата од стране белоруских компанија трећим земљама. Договорено је и да Русија и даље не плаћа изнајмљивање земљишта преко кога прелазе њен гасовод (споменути Јамал-Европа који је 100% руски) и нафтовод.

Конфликт је тиме формално превазиђен, а тензије смирене, али оне нису нестале. Белоруски буџет је изгубио значајан доток средстава од препродаје руске нафте и нафтних деривата, а на конкурентност и инвестициони потенцијал белоруских предузећа, као и стандард грађана, одразило се раније договорено повећање цене гаса. Бесан због тога, али и повређен због изгледног додатног угрожавања интереса Белорусије и њене преговарачке позиције у вези са питањем енергената, белоруски председник је повео кампању против реализације плана изградње гасовода Северни ток, који би омогућио директан транспорт гаса из Русије у Немачку. Када би нови гасовод био изграђен преко територије Белорусије, као што је Минск очекивао, он би добио додатне транзитне приходе. С друге стране, озбиљна алтернатива за снабдевање Немачке и Средње Европе, гасним магистралама преко Белорусије угрожава стратешку позицију те државе.

Савезничка дистанца

Свестан да дотадашњи ниво инвестиција и активну социјалну политику, па тиме ни буран развој као током претходних година, није могуће одржати у новим условима, Александар Лукашенко је почео да демонстрира све већу спремност, да и по цену извесних уступака, поправи односе са земљама ЕУ. У једном интервјуу датом 2007. године немачким новинама *Die Welt*, белоруски председник је рекао:

14 <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2007/78400.htm>

„Нама су потребне инвестиције из Европе и САД. Ја не желим нове спорове са ЕУ. Напротив, нама ЕУ треба као партнер за диверсификацију наше енергетске политике. Ми тежимо ка томе да ЕУ отвори своје тржиште за наше производе, и да можемо једни другима да будемо конкуренција. Ја желим да једног дана Белорусија изгледа као данас Немачка или Шведска. Али до сада су нас са Запада ударили у леђа. Сада је дошло време да искористимо нове могућности за сарадњу. Хајде да започнемо отворени, поштени дијалог.“¹⁵ С друге стране, Лукашенко је више пута подвлачио да он не жели да се његова земља удаљи од Русије, већ само да се приближи и ЕУ. Нови циљ његове спољне политике је да Белорусија убудуће стоји не само на једној нози, већ на обе – с тим док би једна била на Истоку а друга на Западу. Ипак, и сам је свестан да тако нешто није лако. Како је изјавио: „До сада се сви захтеви према Белорусији свде на то да смо ми дужни да разоримо наш политички систем, и подразумева се, да садашњи председник није легитиман и да мора да напусти свој положај. Откуд Западу право да тако нешто тражи?“¹⁶

Настојања Минска да поправи односе са ЕУ, иако нису дала епохалне резултате, ипак су довела до извесних побољшања. Преломну тачку су представљали белоруски парламентарни избори одржани 28. септембра 2008. године. На њима је опозиција поново доживела потпуни пораз, али је Александар Лукашенко демонстрирао до тада невиђену добру вољу, у складу са жељама Брисела. Белоруски парламентарни избори се одржавају по већинском систему, тако да у условима када Лукашенко стварно ужива огромну популарност, и кандидат неформалног владиног блока је неприкосновени фаворит. Како би биле повећане шансе посебно значајних опозиционих кандидата, на извесном броју бирачких места истакнута су по два релативно јака противкандидата из редова председникових симпатизера (тима су гласови присталица А. Лукашенка подељени). Ипак, и поред тога, опозициони кандидати нису успели да уђу у парламент. Но, Брисел је позитивно примио сигнале из Минска, и од октобра 2008. године започело је постепено отопљавање става ЕУ према Белорусији. Почетком 2009. године, када је ЕУ покренула

15 <http://www.inosmi.ru/print/232485.html>

16 <http://www.intelros.ru/index.php?newsid=228>

пројекат „Источно партнерство“, чији је циљ да се учврсте везе са европским и закавказским бившим совјетским републикама, у њега је укључена и Белорусија.

То јесте корак напред када се ради о односима са Бриселом, али свако не представља, па тешко и може да представља, преломну тачку у спољнополитичкој оријентацији Белорусије. Док год је на власти Лукашенко, како је и он сам то рекао, она је неприхватљив партнер Запада, када се ради о изградњи иоле ближих односа. Друго, Белорусија је економски толико упућена на Русију, да је за њу више него ризикантно да повуче било какав потез који би Москва могла да схвати као истинску претњу по себе, односно нарушавање савезничке лојалности од стране Минска. Треће, белоруски економски и социјални модел, који је у народу врло популаран, некомпатибилан је са ЕУ, па и из идеолошких разлога за њу, а поготово за Вашингтон, неприхватљив. Коначно, осећања белоруског народа су таква да и поред „породичних свађа“, он доминантно сматра Русију природним стратешким партнером своје земље и средишним фактором сверуског простора.

Без обзира на све кризе у међусобним односима, без обзира на то што повремено долази до спорова између Минска и Москве око актуелне цене гаса и других питања, што је све праћено разменом тешких речи, Белорусија и Русија испуњавају све обавезе из домена њихове договорене војно-политичке сарадње, односно савезничке подршке у вези са важним спољнополитичким и одбрамбеним питањима. Оне су и даље у том погледу у пуној мери стратешки партнери, ма колику дистанцу имале у вези са другим питањима. У складу са ранијим плановима, почетком 2009. године, Русија и Белорусија су започеле рад на стварању заједничког, уместо само интегрисаног, система противваздушне одбране. Белорусија је, иако није признала независност Абхазије и Јужне Осетије – чиме је демонстрирала незадовољство због изостанка једног финансијског аранжмана који је прижељкивала да склопи са Москвом, и како не би поново залупила тек одшкринута врата ЕУ – ипак подржала акције Русије. У вези руске војне интервенције и признања области које су се издвојиле из састава Грузије (у складу са правом које су стекле у доба постојања СССР-а), Александар Лукашенко је рекао: „Русија није имала други морални избор осим да по-

држи апел народа Јужне Осетије и Абхазије да њихово право на самоопредељење буде признато у складу са темељеним међународним документима¹⁷.

Белорусија је и даље лојални савезник Русије у оквиру *Организација Договора о колективној безбедности*¹⁸ – одбрамбеног савеза који укључује уз споменуте две земље, и Казахстан, Узбекистан, Таџикистан, Јерменију и Киргизију. Недавно су се лидери земаља чланица, уз активно учешће Белорусије у том процесу, договорили да заједничке одбрамбене напоре подигну на виши ниво. Одлучено је да буду формиране сталне заједничке снаге за брзу интервенцију, као и Фонд за управљање кризом (од 10 милијарди долара). С друге стране, чим се Белорусија суочила са последицама светске економске кризе и обратила Москви за помоћ, добила је под повољним условима кредит од 2 милијарде долара.

Перспективе белоруско-руских односа

Дугорочно, иако ће настојати да успостави што боље односе са ЕУ и њеним појединим чланицама понаособ, Минск ће остати, макар и уз повремене јавне и тајне неспоразуме, па и периодичне изливе негодовања у тренуцима када се тамошња власт суочи са економским и социјалним тешкоћама (што се дешава сада, док је светска криза у жеку), блиски руски савезник. Економска и свака друга оријентација на Русију и оживљавање сверуског слоја националног идентитета Белоруса, отишли су толико далеко да је стратешка преоријентација Белорусије, чак и када би тамошње власти то желеле, била тешко изводљива. Уосталом, оно што ЕУ нуди Белорусији и другим чланицама „Источног партнерства“ (а то је помоћ од око 800 милиона долара до 2013. године) симболично је према директној или индиректној подршци коју Белорусија и даље ужива од стране Русије. Она је 2007.

17 <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1017424&ThemesID=6>

18 После распада СССР-а поједине његове чланице склопиле су Договор о колективној безбедности, својеврсни одбрамбени савез, у складу са којим се напад на једну од чланица сматра нападом и на друге чланице. Земље које су потписале Договор о заједничкој безбедности 2002. године сложиле су се да он прерасте у целовит међународни савез, са заједничким органима. То је садашња Организација Договора о колективној безбедности (ОДКБ). Белорусија је, од доласка Александра Лукашенка на власт, била један од најближих руских савезника у оквиру ОДКБ-а. Опширније: <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm>

године, у јеку руско-белоруског неспоразума, по речима Владимира Путина, само на основу енергената износила око 6 милијарди долара!¹⁹

Треба подвући и да актуелна белоруска власт, без обзира шта повремено изјављује, када се оптерећена социјално-економским системом који је дугорочно неодржив на основу сопствених ресурса, суочи са већим тешкоћама и неспремношћу Москве да јој на начин како то прижељкује изађе у сусрет, суштински и не жели спољнополитичку преоријентацију. Само има за циљ да побољша своју преговарачку позицију и извуче економске уступке од Русије, односно - ако то већ није могуће - да покуша да потенцијално унутрашње социјално незадовољство преусмери према Москви. Важно је рећи да Лукашенко потиче из Источне Белорусије, где је становништво до те мере блиско Великорусима из суседне Смоленске области, да је тешко међу њима повући етничку границу. Ти крајеви су се, чак и после трансформације Руског царства у большевичку федерацију, до 1924-1926. године, налазили у саставу Руске Федерације, а тада су, са циљем да западна совјетска република, као бастион према Пољској, буде ојачана, уврштени у њен састав. Да би нама ситуација била јаснија, исток Белорусије можемо их упоредимо са севером Црне Горе и односом тамошњих црногорских Срба према Србији. Коначно, како смо већ видели, и из других разлога, озбиљније приближавање Западу представља политичку смрт за Александра Лукашенка и систем који већ 15 година ствара.

Што се односа Москве према Белорусији тиче, она је у лагодној позицији да може да изгура оно што је наумила, и да нема разлога да се љути ни због јаких речи, ни због понекад бурног демонстрирања незадовољства од стране западног источнословенског суседа. Штавише, њој иде у прилог, у околностима када је Минск њен осигурани стратешки партнер, да Белорусија побољша своје односе са ЕУ. Прошла су времена када је и то могло да буде у функцији свођења Белорусије на ниво америчке клијентске земље и њеног укључивања у, својеврсни, појас квислиншких држава које треба да окруже Русију. Негодовање Руске Федерације због програма „Источно партнерство“ у вези је са будућим статусом Гру-

19 ru.wikipedia.org/wiki/Российско-белорусские_отношения

зије, па и утицајем на дешавања на украјинској политичкој сцени, а не са каквом-таквом нормализацијом односа Белорусије са ЕУ, од чега ће дугорочно Минск, Брисел и Москва имати само корист.

Према прогнози Међународне агенције за енергију, потрошња нафте ће до 2030. године порастати за 30-40%. Уједно, услед исцрпљивања извора нафте на Блиском истоку, Каспијски басен ће постати главни извор снабдевања Европе тим енергентом. Упоредо, порашће и значај гаса. Услед свега тога, улога Руске Федерације постаће за ЕУ још већа, а то ће се десити и са значајем Белорусије! На територији Русије и земаља Средње Азије лоцирана су изворишта гаса и нафте од којих зависи будућност нашег континента. Хтели то неки западни кругови или не, ЕУ ће се све тешње повезивати са Русијом. И колико год то деловало парадоксално, у време док тензије расту на релацији НАТО – Русија, сасвим је могуће и стварање јединственог европског привредног простора, од Атлантика па до руског Далеког истока. А велики део енергената на путу до централноевропских градова прелази преко територије Белорусије, и у том погледу се услед раста потрошње ништа битно неће променити и када буде изграђен гасовод Северни ток, који ће директно повезати Русију и Немачку.

Неминовно, Белорусија ће временом бивати све интересантнија за велике европске инвеститоре, а много ће профитирати и од могућих даљих економских и политичких интеграција на простору бившег Совјетског Савеза. Уместо једностране оријентације Минска на Москву, па и жеље да, не пренебрегавајући значај Кремља и Русије као средишта постсовјетског простора, у неким новим федералним органима, чији би он можда био центар, Лукашенко игра главну улогу, белоруско вођство је индиректно подстакнуто да дође на позицију да је за Белорусију најпогодније да буде део интеграција у чијем је средишту Русија, али и да изграђује специјалне односе са ЕУ, слично као што је за Србију, изгледа, погодно да постане чланица ЕУ, а да упоредо развија посебне економско-политичке везе са Русијом. И као што је Србија, после некритичке евроатлантске оријентације из постпетоктобарског раздобља дошла на одмеренију позицију, то се на други начин десило и са Белорусијом. Наизглед делује парадоксално, али реално је и да ју је Москва у том правцу на-

мерно гурнула, јер јој је интерес да Белорусија буде њена додатна спона са ЕУ, а не извор конфликта и економски баласт, односно не одговарају јој више приче о, својеврсној, обнови СССР-а, и подгрејавање руског јавног мњења у том духу.

Закључак

Русија и Белорусија, на неки начин подсећају на Србију и Црну Гору. Већински народи обе те државе имају исти етнички корен и верску заједницу којој углавном припадају (Руску православну цркву). Историјски, културно, економски, и у сваком другом погледу, међусобно су упућени. Но, док је код нас проблем двојног идентитета Црногораца, услед антисрпског деловања тамошњих власти, довео до раскола, тј. поделе те гране српског народа на оне који се одричу свог српског корена и оне који, тиме испровоцирани, занемарују државно-историјску страну свог идентитета, у случају Белорусије, захваљујући политици Александра Лукашенка, дошло је до хармонизације по том питању. Белоруси, када су се у доба распада вековне заједнице са Русијом нашли на раскрсници, нису били од стране власти гурнути путем прекомпоновања традиционалног идентитета, тако да и данас, изузев римокатоличких и унијатских енклава, себе сматрају специфичним делом сверуског етничког корпуса. Без обзира на повремене конфликте између Минска и Москве, као што је то био случај у време несугласица између србијанских и црногорских владара у 19. и почетком 20. века, то питање се чак ни не поставља!

Међутим, уз етничке мотиве, државе имају и оне који произлазе из објективно различитих економских и политичких интереса, али и рачуна владајућих гарнитура. Разумљиво је што Белорусија жели да развија односе са Руском Федерацијом, на основама пуне равноправности, односно да је њен председник био спреман да прихвати модел интеграције, који би на неки начин подразумевао превласт већег партнера, у временима док је очекивао да он може да постане лидер федералне државе. Схватљиво је и што се Александар Лукашенко љути, у условима када је имиџ великодушног оца нације изградио уз обилату потпору великих руских ресурса, од када су они за његову земљу постали много скупљи. С друге стране, логично је и понашање Русије. Док је била слаба и усамљена, а њена власт у ситуацији да мора да се хвата

за сваку сламку спаса (и ради сопственог опстанка, а не само националних мотива), разумљиво је што се понашала некритички великодушно, како би колико-толико заштитила своје геополитике интересе. Но, од када је стала на ноге, и има економске и друге могућности да се на јефтинији начин избори за оно до чега јој је стало, исто тако је нормално што жели да се зна шта је чије, ко дели карте и по којим правилима. Уосталом, било би несхватљиво да велика и моћна држава, тим пре што има традицију империјалне величине, не инсистира на моделу односа који њој одговарају, а да олако прихвата да се на било који начин подреди некоме другом, макар се радило и о држави друге гране руског народа.

Русија, која је свесна да није реалан модел интеграције са Белорусијом који би подразумевао њено утапање у велику федерацију, жели са њом да изграђује блиске савезничке односе, али тако дефинисане да белоруске власти не могу да третирају руске ресурсе као своје, односно ако желе економску подршку Москве, дугорочно морају да прихвате да је она старији партнер. Русија је изучила школу на основу хладноратовског понашања западних сила (док су се САД, од када су у једном тренутку остале једина суперсила, умногоме угледале на лош пример СССР-а), али је усвојила и мудрост Истока, па се понаша прагматично, одмерено, и на дуги рок, тако да ефекти буду дугорочно одрживи, а цена знатно мања од користи (а не обрнуто, што је често био случај са Совјетским Савезом). У том контексту је у правом моменту почела да рашчишћава односе и са Белорусијом, како би без већих последица по своје интересе истерала оно што жели. У томе је, све на то указује, суштински и успела, без обзира на повремено површинско таласање на релацији Минск – Москва и савезничку дистанцу која ће још неко време сигурно постојати.

*

Што се нас тиче, и ми из белоруско-руских односа можемо нешто да научимо. Прво, и мала земља као што је Србија – наравно, у складу са потенцијалом који пружа њен положај – може да води активну спољну политику и да настоји да енергично постигне оно што жели, а не да се фаталистички препушта судбини. Без обзира на све изазове, и повремено суочавање са зидом, администрација Александра Лукашенка је самосвојном и динамично-офанзивном, али и

довољно прагматичном политиком (да не пређе руб понора и када му се опасно приближи) много тога постигла за своју земљу и народ. То што није увек у стању да за њих извуче онолико користи колико би желела, не засењује оно што је постигла, а што не би било могуће да није склона понекада и екстравагантним потезима. Много тога што Минск жели показало се да дугорочно не може да добије, али да је имао мање жеље и био за њих спреман мање одлучно да се бори, ни доста тога што је већ постигао не би имао! Друго, обновљена Русија је спремна да помогне својим савезницима и пријатељима, реално много више него западне земље, али тако да се то цени, а не подразумева као нешто само по себи разумљиво, као и под условом да се уважавају њени геополитички и геоекономски интереси. С друге стране, није више оптерећена пуким причама о братству или идеолошким мотивима ма које врсте. Традиционалне везе међу народима и емоције које међусобно постоје представљају реалност и треба их уважавати, али се на њих ипак надовезују државни интереси. Тако је било, више или мање увек, али то је поготово упутно имати на уму данас, када се ради о прагматичној, савременој Русији, која се, као и западне земље, умногоме руководи профитним потребама својих великих корпорација, а није склона емотивно-идеолошкој перспективи посматрања света, својственој Руској империји и Совјетском Савезу.

Зато, ако желимо да имамо добре односе са Руском Федерацијом и од ње очекујемо помоћ, морамо да се према њој и њеном бизнису односимо макар на начин како то радимо према САД и њеним компанијама. На страну то што нам Русија није учинила ништа нажао, и оним што чини за Србију у вези са Косовом и Метохијом, као и на основу помоћи коју је Руско царство пружало Србији и Србима генерално – ма колико нам се понекад, када егоцентрично занемаримо да и други имају своје интересе, чинило да је та помоћ могла и може да буде много већа – Русија је заслужила наше поштовање и благодан однос. Несумњиво, све то у народу (као и емотиван однос према њој) и постоји, а само треба да се у већој мери, и то на практичном а не само декларативном нивоу, испољи и кроз деловање државних институција. Белоруско-руски односи нас уче да тиме спајамо лепо и корисно, тј. да ће нам се такво поступање вишеструко исплатити, као што ће нас нетактичан однос према Москви, несумњиво, на неки начин коштати.

Литература

- Анђелковић Д., *Историја Белорусије*, Una Press, Београд, 2009.
- Бжежински З., *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2001.
- Бондарик В. К. (ред.), *Белорусы*, Наука, Москва, 1998.
- Дугин А. Г., *Геополитика постмодерна: времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2007.
- Ђурић В., *Путинизам*, ИПС, Београд, 2008.
- Јевтић М., *Лукови Срејка Ђукића*, Београдска књига, Београд, 2008.
- Кузњезов Н. В., „Суверена Белорусија: Стварање савремене државности“, у: *Политичка ревија*, 2/2005.
- Медведев Р., *Путин: повратак Русије*, Новости, Београд, 2007.
- Мельник В. А., *Государственная идеология Республики Беларусь: концептуальные основы*, Тесей, Минск, 2004.
- Милошевић З., *Руско питање данас*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Петровић Д., *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј, Нови Сад, 2008.
- Чарота И. А., „Белорусија у контексту глобализације и европске интеграције“, у: *Политичка ревија*, 1/2008.
- White S., Korosteleva A. and Löwenhardt J. (eds.), *Postcommunist Belarus*, Rowman and Littlefield, New York, 2005.

Драгомир Анђелкович **РОССИЙСКО-БЕЛОРУССКИЕ ОТНОШЕНИЯ С НАЧАЛА 90-х ДО СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ**

Резюме

Отношения России и Белоруссии от распада Советского Союза до настоящего времени прошли несколько фаз. Процесс постепенного удаления начался после слома совместного государства, и закончился в середине 90-х годов с приходом Александра Лукашенко к власти в Белоруссии. В то же время это событие представляет переломный момент, когда речь идет об отношении официального Минска к русским корням белорусов. Белоруссия стала проводить внутреннюю прорусскую и внешнюю пророссийскую политику, что все вместе представляло пробелорусскую политику, так как принималась во внимание многослойность национальной индивидуальности белорусского народа, и за счет это-

го удалось избежать его разделения пополам, как это произошло в Украине или Черногории. Конечно, ориентацией на Россию обеспечено быстрое экономическое оздоровление Белоруссии, а также ее дальнейшее социально ответственное развитие. С другой стороны, и у Российской Федерации был ряд рациональных геополитических и внутривластных причин вместе с эмоциональными мотивами, происходящими из исторического наследия, проводить всестороннюю работу на сближении государств. Отношения Российской Федерации и Белоруссии стали развиваться по восходящей линии, и поэтому вначале казалось, что страны, сближаясь, создадут федеральное государство. Между тем, из-за различных экономических и социальных систем, интересов правящих гарнитур, а также из-за объективных трудностей, исходя из факта, что речь идет о величине, численности населения и имеющихся в распоряжении ресурсов абсолютно разных стран – несмотря на близость и общее происхождение двух народов – этого не произошло. Более того, отношения между Минском и Москвой, начиная с середины 2000-х, периодически переживают серьезный кризис, и между ними постоянно присутствует напряженность. И все-таки сегодняшний уровень экономических и других связей, а также долгосрочные внешние и внутренние интересы обоих государств, т.е. находящихся у власти гарнитур, является гарантией того, что союзные отношения между ними сохранятся, может быть с некоторой формальной, а не существенной дистанцией, хотя иногда может показаться, что происходит стратегическая переориентация Минска. Впрочем, хотя на первый взгляд выглядит парадоксально, интерес Москвы несколько не меньше, чем интерес Минска, в обстоятельствах, когда Белоруссия не может присоединиться к атлантическому блоку, чтобы улучшить свои связи с Брюсселем и в будущем представляла партнера, а не фактор осложнений в отношениях Российской Федерации и ЕС.

Ключевые слова: Россия, Белоруссия, национальная индивидуальность, внешняя политика, интерес, союзные отношения, ЕС.